

بررسی و ارزیابی اثرگذاری صنعت گردشگری بر نواحی روستایی (مطالعه موردی: بخش شاهو - شهرستان روانسر)

علی شمس‌الدینی^۱ داود جمینی^{۲*} علیرضا جمشیدی^۳

۱. عضو باشگاه پژوهشگران جوان و نخبگان، واحد مرودشت، دانشگاه آزاد اسلامی، مرودشت، ایران
۲. دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران
۳. دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران

چکیده

هدف پژوهش حاضر بررسی و ارزیابی اثرات گردشگری بر تحولات روستایی بخش شاهو از توابع شهرستان روانسر است. روش تحقیق از نوع توصیفی - تحلیلی بوده که جهت گردآوری داده‌ها از مطالعات اسنادی و میدانی استفاده شده است. جامعه آماری پژوهش حاضر را کلیه سرپرستان خانوارهای بخش مذکور (N=908) تشکیل می‌دهند که با استفاده از فرمول کوکران و به روش نمونه‌گیری طبقه‌ای چند مرحله‌ای، ۲۰۶ نفر به عنوان نمونه انتخاب شده‌اند. ابزار جمع‌آوری اطلاعات میدانی پرسشنامه‌ای بوده که روایی صوری آن با استفاده از نظرات اساتید دانشگاهی و کارشناسان مربوطه و پایایی آن با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ مورد تأیید قرار گرفت. نتایج استفاده از تکنیک تحلیل عاملی، پنج عامل را در تبیین اثرات گردشگری بر نواحی روستایی بخش شاهو شناسایی کرد که به ترتیب اهمیت عبارت‌اند از: عامل اقتصادی (۲۰/۳۵ درصد)، کالبدی (۱۶/۹۳۳ درصد)، اجتماعی - فرهنگی (۱۳/۳۵۱ درصد)، زیست - محیطی (۱۳/۲۹۷ درصد) و بهداشتی (۱۰/۹۹۷ درصد). لازم به ذکر است پنج عامل مذکور ۷۴/۹۲۸ درصد از کل واریانس اثرات ورود گردشگران بر نواحی روستایی بخش شاهو را تبیین می‌کنند.

واژه‌های کلیدی: گردشگری، اثرات گردشگری، توسعه روستایی، بخش شاهو.

مقدمه

امروزه گردشگری به‌عنوان بزرگ‌ترین و سریع‌ترین صنعت دنیا شناخته شده که دارای رشدی پایان‌ناپذیر و فزاینده‌ای است (ضرغام بروجنی و خسروانی‌دهکردی، ۱۳۹۱: ۲۶؛ کوراس و همکاران، ۲۰۰۶: ۱۸۳). بالا رفتن سطح درآمد، افزایش ایام فراغت، تغییرات و نگرش‌های جدید به مفاهیم زندگی و ضرورت تأمین‌های بین‌المللی ایجاب می‌کند که گردشگری به شدت گسترش و توسعه یابد (خانی و همکاران، ۱۳۸۸: ۵۲). تا جایی که در دوران ما، گردشگری به یک واقعیت مهم اجتماعی و یک فعالیت عظیم اقتصادی تبدیل شده است (مهدوی و همکاران، ۱۳۸۷: ۴۰). به‌طور کلی گردشگری می‌تواند اثرات متفاوت و قابل توجهی در منطقه گردشگرپذیر بر جای بگذارد. این تأثیرات می‌تواند در ابعاد کلی اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و زیست‌محیطی باشد. با توجه به پیچیدگی و گستردگی فعالیت‌های گردشگری اثرات ناشی از آن نیز ابعاد به هم پیوسته و متعددی دارند که باید در مطالعات گردشگری به آنها توجه شود (امیرحاجلو و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۶). در این راستا و در عرصه زیستی- فضایی محیط‌های سکونتی، به ویژه در جوامع درحال توسعه نابرابری در توزیع منابع، امکانات و منافع ملی میان سکونتگاههای شهری و روستایی موجب بروز تنگناها و مشکلاتی در محیط‌های روستایی و شکاف درآمدی میان این مراکز جمعیتی گردیده است، در نتیجه این مسائل و نابرابریها؛ بسیاری از اندیشمندان تمهیدات و استراتژیهای فراوانی را جهت دستیابی به توسعه در محیط‌های روستایی ارائه داده‌اند (شمس‌الدینی، ۱۳۸۹: ۹۶). که یکی از این موارد؛ توسعه و گسترش فعالیت گردشگری روستایی به عنوان جزئی از صنعت گردشگری در آندسته از روستاهایی است که دارای پتانسیل‌های طبیعی و تاریخی لازم برای گسترش این صنعت می‌باشد.

بدین منوال و در چهارچوب طرح‌های آمایشی اعم از ملی، منطقه‌ای و محلی جهانگردی و صنعت توریسم به عنوان یکی از ابزارها و مؤلفه‌های مهم توسعه و محرومیت‌زدایی در میان سکونتگاههای انسانی (شهر و روستا) به شمار می‌رود. بعبارت دیگر جهت‌گیری فعالیت‌های اقتصادی در صنعت توریسم جریان بهینه‌سازی است که در آن گروه‌های مختلف سعی در حداکثرکردن منافع خود و رسیدن به اهداف مربوطه را دارند (صباغ کرمانی، ۱۳۸۰: ۳۰۰). بخش شاهو واقع در شهرستان روانسر از جمله مناطقی است که به واسطه جاذبه‌های انسانی (از جمله روستاهای پلکانی، آداب و رسوم خاص محلی، محصولات دامی و باغی، صنایع دستی و ...) و طبیعی (از جمله غار قوری‌قلعه^۲، غار کاوات، کوه شاهو، جنگل‌های انبوه بلوط و ...)، سالانه پذیرای هزاران گردشگر از سایر نقاط کشور و حتی کشورهای همسایه (به‌ویژه کشور عراق)، می‌باشد. همان‌طور که گفته شد ورود گردشگران به مناطق گردشگرپذیر دارای تأثیرات مختلفی بر جوامع میزبان می‌باشد. بنابراین بررسی و تبیین اثرات ورود گردشگران به نواحی روستایی بخش شاهو، مسأله‌ای است که محققان در پژوهش حاضر به دنبال پاسخ‌گویی به آن هستند.

1 - kuras et al

۲. غار قوری قلعه و غار کاوات بر اساس پتانسیل جذب گردشگر به ترتیب، اولین و سومین جاذبه گردشگری شهرستان روانسر می‌باشند (قنبری و همکاران، ۱۳۹۲: ۸۱). همچنین، غار قوری قلعه یکی از مناطق نمونه گردشگری کشور می‌باشد (دفتر مناطق نمونه گردشگری،

پیشینه تحقیق

نتایج پژوهش مهدوی و همکاران (۱۳۸۷)، با هدف بررسی اثرات گردشگری بر توسعه روستایی با نظرسنجی از روستاییان دره کن و سولقان نشان داد که گردشگری در زمینه اقتصادی اثرات محدودی داشته و به جز اشتغالزایی و درآمدزایی اندک، موجب بالا رفتن قیمت‌ها و سوداگری زمین شده است. در زمینه اجتماعی اثرات مثبت بیشتری نظیر افزایش سواد، بهداشت فردی و عمومی، افزایش تعامل با نواحی همجوار و کاهش مهاجرت داشته است. در زمینه زیست‌محیطی نیز ورود گردشگران به نابودی گونه‌های گیاهی و جانوری، افزایش آلودگی و تخریب محیط زیست منجر شده است. ضرابی و اسلامی‌پریخانی (۱۳۹۰) در مطالعه‌ای، تأثیرات اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی و زیست محیطی توسعه گردشگری در شهرستان مشکین شهر را سنجیده‌اند. نتایج نشان داد توسعه گردشگری در شهرستان مشکین شهر آثار نامطلوبی را در محیط زیست به وجود آورده است. همچنین، توسعه گردشگری در توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی شهرستان مشکین شهر تأثیر داشته است. نتایج پژوهش برقی و همکاران (۱۳۹۱)، با هدف بررسی و تحلیل تأثیرات گردشگری بر توسعه اشتغال که در روستای قوری قلعه از توابع شهرستان روانسر انجام گرفت، نشان داد گردشگری تأثیر زیادی در توسعه اشتغال روستایی داشته است. باباخانزاده و لطفی (۱۳۹۱)، در مطالعه‌ای به ارزیابی اثرات گردشگری بر روستای قوری قلعه پرداخته‌اند. نتایج پژوهش از دیدگاه ساکنین روستا نشان داد گردشگری علی‌رغم اثرات مثبت اقتصادی مانند ایجاد فرصت‌های شغلی و افزایش درآمد، باعث افزایش شدید قیمت زمین و سوداگری آن و کاهش تولیدات کشاورزی در روستا شده است. همچنین، نتایج نشان داد گردشگری از لحاظ اجتماعی اثرات مثبت بسیار زیادی مانند کاهش مهاجرت، شهرت روستا، بالا رفتن سطح آگاهی‌های مردم را به همراه داشته و نهایتاً از لحاظ زیست محیطی و کالبدی اثرات منفی مانند آلودگی منابع آب، تخریب باغات و جنگل، تغییر کاربری اراضی، تغییر الگوی مسکن را به همراه داشته است. عنابستانی و همکاران (۱۳۹۱)، در مطالعه‌ای به بررسی آثار اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و زیست محیطی توسعه گردشگری در سکونتگاه‌های روستایی از دیدگاه گردشگران و روستاییان شهرستان دشت ارژن پرداخته‌اند. نتایج پژوهش نشان داد گردشگری در تمام ابعاد اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و زیست محیطی دارای تأثیرات مثبتی بر محدوده مورد مطالعه بوده است.

جمعه‌پور و کیومرث (۱۳۹۱)، اثرات گردشگری بر دارایی‌ها و فعالیت‌های معیشتی مردم را در روستای زیارت از توابع شهرستان گرگان بررسی کرده‌اند. نتایج تحقیق نشان داد که گردشگری در حال حاضر در روستای زیارت نتوانسته است نقش موثری در معیشت پایدار روستاییان ایجاد کند و آثار مثبت گردشگری جز در بعضی شاخص‌ها [شاخص‌های زیست - محیطی] مؤثر نبوده است. امیرحاجلو و همکاران (۱۳۹۲)، در پژوهش خود با عنوان ارزیابی و اولویت‌بندی اثرات گردشگری در سطح ملی با استفاده از تکنیک TOPSIS پرداخته‌اند. نتایج تحقیق نشان داد در بین پیامدهای گردشگری بیشترین آثار مثبت آن مربوط به ابعاد اقتصادی و اجتماعی بوده است.

مبانی نظری پژوهش

کلمه "Tour" از واژه لاتین "Tornus" گرفته شده که به معنای دایره می‌باشد. کلمه "Tour" به معنای حرکتی دایره‌وار است که در آن فرد از یک نقطه حرکت می‌کند و بعد از طی مسافتی دوباره به مکان اولیه خود برمی‌گردد. کلمه Tourist برای نخستین بار در سال ۱۸۰۰ میلادی در «فرهنگ لغت انگلیسی آکسفورد»^۱ چاپ گردید و به معنای کسی بود که برای تفریح یا آموختن و یا برای رسیدن به اهداف شخصی خود از چندین مکان دیدن می‌کند (ترایب^۲، ۲۰۰۹: ۳۸). گرچه امروزه درباره گردشگری تعاریف متعددی وجود دارد ولی «سازمان جهانی گردشگری»^۳ که وابسته به سازمان ملل است و به عنوان یک مرجع جهانی درباره مسائل و خط‌مشی‌های گردشگری عمل می‌کند، سعی نموده اصطلاحات و طبقه‌بندی‌های گردشگری را در سراسر جهان استانداردسازی کند (سی فرچتلینگ^۴، ۲۰۰۱: ۳). در این راستا، این سازمان در سال ۱۹۹۱ در «کنفرانس بین‌المللی آمار گردشگری و مسافرت»^۵ که در کشور کانادا برگزار شد، از گردشگری تعریف زیر را ارائه نمود: «توریسم یا گردشگری مجموعه فعالیت‌هایی است که در آن افراد به مکان‌هایی غیر از مکان عادی خود برای مدتی کم‌تر از یک سال متوالی، به منظور گذراندن اوقات فراغت، تجارت و دیگر اهداف مسافرت می‌کنند» (گلدنر و رایتچی^۶، ۲۰۰۶: ۷).

امروزه گردشگری پتانسیل قابل توجهی برای ارائه تصویری مثبت از ملت‌ها، ایجاد زمینه برای روابط مثبت در سطح فردی و دولتی دارد و از طریق دخالت در فرایند سیاست داخلی بر روابط بین‌الملل تأثیر می‌گذارد (کیم و همکاران^۷، ۲۰۰۷: ۲۹۷-۲۹۶) به طوری که اکثر محققین بر اهمیت تأثیرگذاری نتایج گردشگری از نظر محیطی، اقتصادی - اجتماعی و سیاسی بر جوامع مختلف تأکید می‌کنند (برنز و نولی^۸، ۲۰۰۷: ۳-۴).

یکی از مهم‌ترین شاخه‌های گردشگری، گردشگری روستایی است (آریان‌پور، ۱۳۹۲: ۲۸). گردشگری روستایی پدیده‌ای بسیار قدیمی است که ابتدا در نیمه دوم قرن ۱۸ در بریتانیا و سپس در کل اروپا ظاهر شد (باباخانزاده و لطفی، ۱۳۹۱: ۸۳). فعالیت‌های گردشگری در مناطق روستایی به‌طور چشم‌گیری از دهه ۱۹۷۰ در تمام کشورهای توسعه یافته افزایش یافت. به طوری که این فعالیت‌ها نقش کلیدی را در توسعه بعضی مناطق روستایی را که از نظر اقتصادی دچار رکود شده بوده‌اند، داشته است (روسا^۹، ۲۰۰۲: ۱۰۰۱) و در

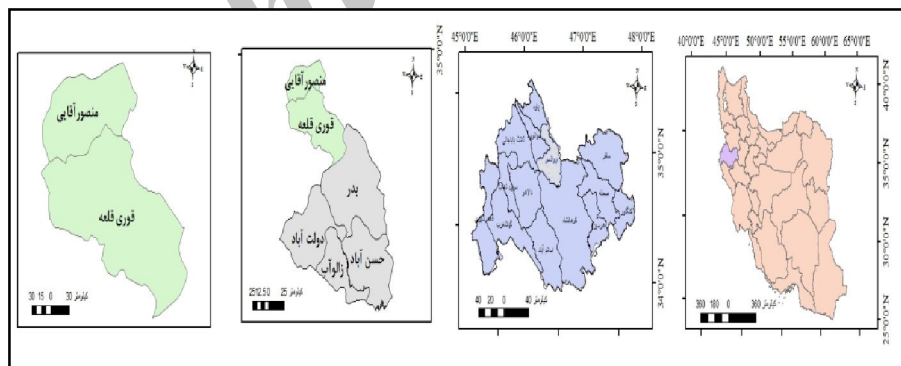
1. The Shorter Oxford English Dictionary
- 2 - Tribe
- 3- World Tourism Organization (WTO)
- 4 - C. Frechtling
- 5- Travel and Tourism Statistics Conference
- 6 - Goeldner & Ritchie
- 7 - Kim et al
- 8 - Burns and Novelli
- 9 - Rosa

سال‌های اخیر به‌عنوان یکی از مهم‌ترین ابزار رشد مناطق روستایی مطرح شده است (پینا و دلفا، ۲۰۰۵: ۹۵۱). گردشگری روستایی یک فعالیت چند جانبه است (آکا، ۲۰۰۶: ۲۸۳۷) و در بسیاری از کشورهای جهان از حمایت‌هایی بنیادی برخوردار بوده و حتی در بسیاری از موارد توسط بخش خصوصی و عمومی از لحاظ مالی تقویت می‌شود (فلیسچر و پیزام، ۱۹۹۷: ۳۶۸؛ شارپلی، ۲۰۰۲: ۲۳۴).

گردشگری روستایی شامل فعالیت‌های متنوعی است که گردشگران در نواحی روستایی انجام می‌دهند و در قالب انواع مختلف گردشگری از جمله گردشگری طبیعی، گردشگری فرهنگی، گردشگری بومی، گردشگری دهکده‌ای و گردشگری کشاورزی، طبقه‌بندی شده است (رضوانی و صفائی، ۱۳۸۴: ۱۱۰). به‌طور کلی اگر گردشگری روستایی به نحوی مناسب برنامه‌ریزی و مدیریت شود، می‌تواند خالق یا محرک فرایند توسعه یافتگی برای حصول به پایداری توسعه در نواحی روستایی و نیز پایداری جوامع محلی در کلیه زیر شاخه‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی به حساب آید (عنابستانی و همکاران، ۱۳۹۱: ۲).

معرفی محدوده مطالعه

بخش شاهوی شهرستان روانسر در ۳۴ درجه و ۴۸ دقیقه تا ۳۵ درجه عرض شمالی و ۴۶ درجه و ۴۲ دقیقه تا ۴۶ درجه و ۲۴ دقیقه طول شرقی واقع شده است (شکل ۱). بررسی آمار تعداد گردشگران مربوط به غار قوی قلعه، که یکی از مهم‌ترین جاذبه‌های توریستی بخش شاهو می‌باشد، نشان می‌دهد تا سال ۱۳۸۶، حدود ۴۱۸ هزار نفر از این غار دیدن کرده‌اند. متأسفانه از سال مذکور تاکنون آمار دقیقی از تعداد گردشگران وارد شده به این غار ارائه نشده است.

شکل ۱. موقعیت جغرافیایی بخش شاهو نسبت به شهرستان روانسر، استان کرمانشاه و کشور

روش تحقیق

- 1 - Pina and Delfa
- 2 - Akca
- 3 - Fleischer and Pizam
- 4 - Sharply

تحقیق حاضر از نوع کاربردی بوده و روش بررسی در آن توصیفی - تحلیلی و پیمایشی است. برای گردآوری داده‌ها از دو روش کتابخانه‌ای و اسنادی و همچنین از روش میدانی و مشاهده مستقیم استفاده شده است. جامعه آماری این تحقیق را ۹۰۸ سرپرست خانوار روستایی ساکن در ۸ روستای واقع در بخش شاهوی شهرستان روانسر تشکیل می‌دهند. از این میان ۲۰۶ خانوار به روش نمونه‌گیری تصادفی و با استفاده از فرمول کوکران ($p \& q = 0/5$; $d = 0/06$) به‌عنوان نمونه‌ی آماری انتخاب گردید. سپس با توجه به نسبت سرپرستان خانوار در هر دهستان و در مرحله بعد در هر روستا (جدول ۱)، اقدام به جمع‌آوری اطلاعات به صورت تکمیل پرسشنامه گردید. داده‌های اصلی پژوهش حاضر، پرسشنامه‌ای است که روایی محتوایی آن با کسب نظرات تنی چند از اساتید دانشگاهی و کارشناسان گردشگری شهرستان روانسر به تأیید نهایی رسیده است. همچنین، برای بررسی پایایی پرسشنامه، تعداد ۳۰ پرسشنامه به‌عنوان یک مطالعه مقدماتی، در سه روستای خارج از محدوده مورد مطالعه، توزیع و تکمیل گردید. برای سنجش میزان پایایی در تدوین و تنظیم پرسشنامه، از روش آلفای کرونباخ در نرم‌افزار SPSS استفاده گردید که با داده‌های کسب شده، ضریب اعتبار پرسشنامه ۰/۸۹ درصد به‌دست آمد که در تحقیقات علوم انسانی این مقدار رضایت‌بخش می‌باشد. در ادامه جهت رسیدن به اهداف پژوهش از آمارهای توصیفی و تکنیک تحلیل عاملی استفاده گردید. لازم به ذکر است که در پژوهش حاضر از ۳۰ متغیر مختلف جهت تبیین اثرگذاری گردشگری بر محدوده مورد مطالعه استفاده گردید و متغیرهایی که دارای بار منفی بوده‌اند قبل از تجزیه و تحلیل با استفاده از نرم‌افزار SPSS معکوس گردیدند.

جدول ۱- نحوه توزیع پرسشنامه‌ها در بین نواحی روستایی بخش شاهوی شهرستان روانسر

دهستان	تعداد خانوار	تعداد نمونه	روستا	تعداد خانوار	تعداد نمونه
قوری قلعه	۶۲۶	۱۴۲	قوری قلعه	۲۴۰	۵۵
			بنچله	۱۴۴	۳۳
			شبانکاره	۹۸	۲۲
			ده لیلی	۹۴	۲۱
			بزرگوره	۵۰	۱۱
منصورآقایی	۲۸۲	۶۴	تازه آباد	۲۰۰	۴۵
			سریاس		
			چیلانه علیا	۴۵	۱۰
			قلعه گاه	۳۷	۹
مجموع	۹۰۸	۲۰۶	۸	۹۰۸	۲۰۶

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۴.

یافته‌های تحقیق

ویژگی‌های شخصی پاسخ‌گویان

در ارتباط با ویژگی شخصی پاسخگویان نتایج نشان داد ۶۱ درصد پاسخ‌گویان مرد و ۳۹ درصد زن، سن جوان‌ترین پاسخ‌گو ۲۱ سال و سن مسن‌ترین پاسخ‌گو، ۶۳ سال بوده است. از نظر سطح سواد یافته‌ها نشان داد ۱۶ درصد بی‌سواد، ۲۵ درصد دارای تحصیلات ابتدایی و نهضت، ۱۸ درصد دارای تحصیلات راهنمایی، ۲۹ درصد کمتر از دیپلم و ۱۲ درصد دارای تحصیلات دیپلم و بیشتر از آن بوده‌اند. در ارتباط با وضعیت اشتغال پاسخگویان نتایج نشان داد ۱۷ درصد بیکار بوده و از میان شاغلین، ۴۸ درصد دارای مشاغل مرتبط با کشاورزی، ۳۶ درصد در بخش خدمات، ۹ درصد در بخش صنعت و ۷ درصد شغل خود را اظهار نکرده‌اند.

در ادامه به بررسی وضعیت متغیرهای تأثیر پذیر از گردشگری در بخش شاهو در شهرستان روانسر پرداخته شد (جدول ۲). نتایج نشان داد در بین ۳۰ متغیر مورد بررسی سه متغیر عرضه بهداشتی محصولات (لبنیات و...)، احداث یا توسعه بازارهای محلی و تنوع محصولات داخلی روستا به ترتیب با ضریب تغییرات ۰/۱۵۴، ۰/۱۸۱ و ۰/۱۹۴ بیشترین اثر پذیری را از ورود گردشگران به منطقه داشته‌اند (جدول ۲). در مقابل سه متغیر مذکور، متغیرهای دفع بهداشتی زباله و جلوگیری از ورود فاضلاب‌های خانگی به معابر، گسترش فضاهای سبز روستا و تغییر نوع لباس و پوشش در بین ساکنین به ترتیب با میزان ضریب تغییرات ۰/۴۵۵، ۰/۴۶۰ و ۰/۴۸۷، کم‌ترین میزان اثرپذیری از گردشگران را داشته‌اند.

جدول ۲: میزان تأثیرپذیری متغیرهای پژوهش از ورود گردشگران به بخش شاهو

رتبه	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین	مؤلفه
۱	۰/۱۵۴	۰/۵۳۸	۳/۴۸	عرضه بهداشتی محصولات (لبنيات و...)
۲	۰/۱۸۱	۰/۴۹۲	۲/۷۱	احداث یا توسعه بازارهای محلی
۳	۰/۱۹۴	۰/۵۶۰	۲/۸۸	تنوع محصولات داخلی روستا
۴	۰/۲۱۱	۰/۷۴۳	۳/۵۱	تخریب باغات میوه
۵	۰/۲۲۰	۰/۶۲۶	۲/۸۴	بهبود کمی و کیفی صنایع دستی
۶	۰/۲۲۴	۰/۷۰۹	۳/۱۶	ایجاد اشتغال
۷	۰/۲۳۴	۰/۸۲۹	۳/۵۳	افزایش مشارکت در کارهای جمعی روستا
۸	۰/۲۴۹	۰/۷۹۱	۳/۱۷	از بین رفتن گونه‌های جانوری و حیات وحش
۹	۰/۲۶۱	۰/۸۲۷	۳/۱۶	افزایش درآمد ساکنین
۱۰	۰/۲۷۶	۰/۹۲۰	۳/۳۳	بهبود وضعیت بهداشت فردی و عمومی
۱۱	۰/۲۷۹	۰/۸۳۱	۲/۹۷	مقاوم شدن خانه‌ها و استفاده از مصالح استاندارد
۱۲	۰/۲۸۲	۰/۷۵۱	۲/۶۶	از بین رفتن گونه‌های گیاهی و درختان جنگلی
۱۳	۰/۲۸۳	۰/۸۹۹	۳/۱۷	گسترش ناهنجاری (اعتیاد، انجام منکرات و...) بین جوانان روستا
۱۴	۰/۲۸۵	۰/۸۷۹	۳/۰۸	تنوع فعالیت‌های اقتصادی
۱۵	۰/۲۹۴	۰/۸۷۱	۲/۹۶	افزایش ارزش زمین و مسکن
۱۶	۰/۲۹۷	۰/۹۶۳	۳/۲۴	افزایش فضاها و مکان‌های عمومی
۱۷	۰/۳۳۸	۰/۸۲۹	۲/۴۵	موجب افزایش تراکم ترافیکی در جاده‌های
۱۸	۰/۳۳۸	۰/۸۴۲	۴/۴۹	لطمه زدن و آلودگی محیط زیست منطقه به واسطه رهاسازی زباله
۱۹	۰/۳۴۲	۱/۰۷۹	۳/۱۵	تغییر کاربری زمین و تبدیل اراضی کشاورزی به کاربری‌های مسکونی و تجاری
۲۰	۰/۳۴۳	۰/۸۴۱	۲/۴۵	بهبود وضعیت آموزش
۲۱	۰/۳۶۲	۰/۹۲۸	۲/۵۶	افزایش ساخت و ساز
۲۲	۰/۳۶۷	۰/۹۷۸	۲/۶۶	گسترش خدمات زیربنایی (آب، برق، مخابرات و...)
۲۳	۰/۳۶۷	۰/۹۰۸	۲/۴۷	بهبود بافت و الگوی معماری مسکن
۲۴	۰/۳۷۰	۱/۰۴۲	۲/۸۱	بهبود وضعیت معابر داخلی و راه‌های ارتباطی
۲۵	۰/۳۷۱	۰/۹۶۶	۲/۶۰	افزایش قدرت خرید و ارتقای سطح زندگی مردم
۲۶	۰/۳۸۹	۱/۰۲۹	۲/۶۴	کاهش مهاجرت ساکنین
۲۷	۰/۴۰۵	۱/۰۱۰	۲/۴۹	احیای سنت‌های محلی
۲۷	۰/۴۵۵	۱/۱۲۴	۲/۴۷	دفع بهداشتی زباله و جلوگیری از ورود فاضلاب‌های خانگی به معابر
۲۹	۰/۴۶۰	۱/۲۰۶	۲/۶۲	گسترش فضاهای سبز روستا
۳۰	۰/۴۸۷	۱/۲۴۳	۲/۵۵	تغییر نوع لباس و پوشش در بین ساکنین

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۴.

تبیین اثرات گردشگری بر نواحی روستایی بخش شاهو

برای بررسی همبستگی درونی و دسته‌بندی کردن اثرات گردشگری در منطقه مورد مطالعه، در قالب چند عامل محدود و تعیین مقدار واریانس تبیین شده توسط هر کدام از عامل‌ها، از روش آماری تحلیل عاملی استفاده شد. هدف از این کار، دستیابی به ابعادی که به صورت پنهانی در مجموعه گویه‌ها وجود دارد ولی به آسانی قابل مشاهده نمی‌باشند، است.

آزمون KMO و بارتلت: در پژوهش حاضر برای بررسی اثرات گردشگری بر نواحی روستایی، مقدار KMO برابر با (۰/۷۸۶) به دست آمد که نشان‌دهنده وضعیت مناسب داده‌ها برای تحلیل عاملی است. مقدار بارتلت نیز برابر با ۲۰۴۸/۶۱۹ به دست آمد که در سطح ۹۹ درصد اطمینان معنی‌دار بود.

تعیین تعداد عوامل: برای تعیین تعداد عوامل در این تحقیق عواملی مورد پذیرش قرار گرفتند که مقدار ویژه آن‌ها بزرگ‌تر از یک باشد. بر این اساس تعداد پنج عامل که مقدار ویژه آن‌ها بزرگ‌تر از عدد یک بود، استخراج گردید. در جدول ۳ و نمودار ۱، تعداد عوامل استخراج شده، مقدار ویژه هر یک از آن‌ها، درصد واریانس هر یک از عوامل و فراوانی تجمعی درصد واریانس عوامل آورده شده است.

مقدار ویژه: بیانگر سهم هر عامل از کل واریانس متغیرهاست و هرچه مقدار آن بزرگ‌تر باشد، نشان‌دهنده اهمیت و تأثیر بیشتر آن عامل است. نتایج نشان می‌دهد که عامل اول بیش‌ترین سهم (۲۰/۳۵۰ درصد) را در تبیین واریانس کل متغیرهای مربوط به اثرات گردشگری بر نواحی روستایی داشته است (جدول ۳ و نمودار ۱).

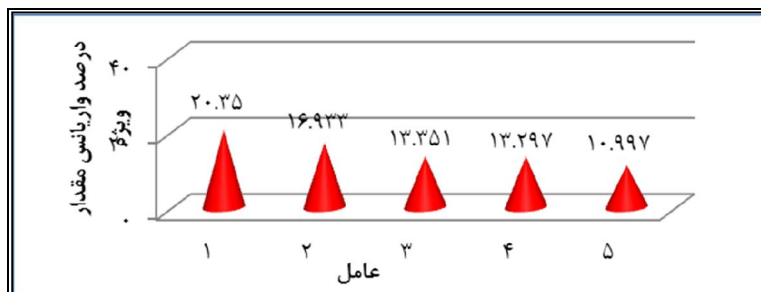
نتایج جدول ۳ و نمودار ۱ نشان می‌دهند که عامل اول و دوم به ترتیب ۲۰/۳۵۰ درصد و ۱۶/۹۳۳ درصد از واریانس کل متغیرها را تبیین کرده‌اند. در واقع دو عامل مذکور بیشترین اثرپذیری را از ورود گردشگران به بخش شاهو داشته‌اند که حدود نیمی از واریانس کل متغیرها را تبیین می‌کنند. همچنین، عامل‌های سوم، چهارم و پنجم به ترتیب ۱۳/۳۵۱ درصد، ۱۳/۲۹۷ درصد و ۱۰/۹۹۷ درصد از واریانس کل متغیرها را تبیین کرده‌اند. در مجموع نتایج نشان می‌دهد پنج عامل مذکور، ۷۴/۹۲۸ درصد از واریانس کل متغیرهای مربوط به اثرات گردشگری در نواحی روستایی بخش شاهو را تبیین کرده‌اند.

جدول ۳: عامل‌های استخراج شده در خصوص اثرات گردشگری بر نواحی روستایی بخش شاهو

عامل	مقدار ویژه	درصد واریانس مقدار ویژه	درصد تجمعی واریانس
اول	۳/۰۵۳	۲۰/۳۵۰	۲۰/۳۵۰
دوم	۲/۵۴۰	۱۶/۹۳۳	۳۷/۲۸۳
سوم	۲/۰۰۳	۱۳/۳۵۱	۵۰/۶۳۴
چهارم	۱/۹۹۵	۱۳/۲۹۷	۶۳/۹۳۱
پنجم	۱/۶۵۰	۱۰/۹۹۷	۷۴/۹۲۸

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۴.

چرخش عامل‌ها: در پژوهش حاضر برای چرخش عامل‌ها از روش وریماکس استفاده شد. در این مرحله متغیرهایی که بار عاملی بزرگ‌تر از $0/50$ دارند، معنی‌دار فرض شده که در جدول ۴ نشان داده شده‌اند.

نمودار ۱: عامل‌های استخراج شده در خصوص اثرات گردشگری بر نواحی روستایی بخش شاهو
منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۴.

نام‌گذاری عامل‌ها

عامل اول: نتایج جدول ۴ نشان می‌دهد نه متغیر احداث یا توسعه بازارهای محلی، افزایش درآمد ساکنین، ایجاد اشتغال، افزایش ارزش زمین و مسکن، تنوع محصولات داخلی روستا، افزایش ساخت و ساز، تنوع فعالیت‌های اقتصادی، افزایش قدرت خرید و ارتقای سطح زندگی مردم، بهبود کمی و کیفی صنایع دستی در عامل اول بارگذاری شده‌اند. این متغیرها $20/350$ درصد از واریانس اثرات ورود گردشگران بر نواحی روستایی بخش شاهو را تبیین کرده‌اند. با توجه به متغیرهای بارگذاری شده در این دسته، این عامل اقتصادی نام‌گذاری شد.

عامل دوم: در این عامل هفت متغیر گسترش خدمات زیربنایی (آب، برق، مخابرات و ...)، بهبود وضعیت معابر داخلی و راه‌های ارتباطی، مقاوم شدن خانه‌ها و استفاده از مصالح استاندارد، افزایش تراکم ترافیکی در جاده‌ها، تغییر کاربری زمین و تبدیل اراضی کشاورزی به کاربری‌های مسکونی و تجاری، بهبود بافت و الگوی معماری مسکن، افزایش فضاها و مکان‌های عمومی بارگذاری شده‌اند. همان‌طور که مشاهده می‌شود (جدول ۴)، متغیرهای فوق $16/933$ درصد از کل واریانس اثرات گردشگری بر نواحی محدوده مورد مطالعه را تبیین کرده‌اند. با توجه به متغیرهای بارگذاری شده در این دسته که بیشتر بر وضعیت کالبدی تمرکز دارند، عامل دوم، کالبدی نام‌گذاری گردید.

عامل سوم: همان‌طور که ملاحظه می‌شود (جدول ۴)، در عامل سوم متغیرهای احیای سنت‌های محلی، افزایش مشارکت در کارهای جمعی روستا، کاهش مهاجرت ساکنین، تغییر نوع لباس و پوشش در بین ساکنین، بهبود وضعیت آموزش، گسترش ناهنجاری (اعتیاد، انجام منکرات و...) بین جوانان روستا

بارگذاری شده و ۱۳/۳۵۱ درصد از واریانس کل را تبیین کرده‌اند. از آنجایی که هر یک از متغیرهای مذکور بر مفاهیم اجتماعی و فرهنگی دلالت دارند، لذا عامل سوم اجتماعی - فرهنگی نام‌گذاری شد.

عامل چهارم: عامل چهارم پنج متغیر لطمه زدن و آلودگی محیط زیست منطقه به واسطه رهاسازی زباله، از بین رفتن گونه‌های گیاهی و درختان جنگلی، از بین رفتن گونه‌های جانوری و حیات وحش، تخریب باغات میوه و گسترش فضاهاى سبز روستا را در خود جای داده است که روی هم رفته ۱۳/۲۹۷ درصد از کل واریانس اثرات گردشگری بر نواحی روستایی بخش شاهو را تبیین می‌کند. متغیرهای واقع در این عامل تداعی کننده اثرات زیست محیطی گردشگران بر جامعه میزبان می‌باشد، لذا، عامل چهارم، زیست محیطی نام‌گذاری گردید.

عامل پنجم: همان‌طور که نتایج نشان می‌دهد (جدول ۴)، سه متغیر عرضه بهداشتی محصولات (لبنیات و...)، دفع بهداشتی زباله و جلوگیری از ورود فاضلاب‌های خانگی به معابر، بهبود وضعیت بهداشت فردی و عمومی، با تبیین ۱۰/۹۹۷ درصد از واریانس کل، در قالب عامل پنجم، به‌عنوان آخرین عامل اثرپذیر از ورود گردشگران به نواحی روستایی بخش شاهو، بارگذاری شده‌اند. از آنجایی که هر یک از این متغیرها بر رعایت اصول و شرایط بهداشتی گرایش دارند؛ لذا، عامل پنجم، بهداشتی نام‌گذاری گردید.

Archive of SID

جدول ۴: نام‌گذاری عامل‌ها، ضرایب عاملی دوران یافته اثرات گردشگری بر نواحی روستایی بخش شاهر

عامل	مؤلفه	بارعاملی
اقتصادی (۲۰/۳۵۰)	احداث یا توسعه بازاهای محلی	۰/۸۷۵
	افزایش درآمد ساکنین	۰/۵۲۴
	ایجاد اشتغال	۰/۸۵۸
	افزایش ارزش زمین و مسکن	۰/۶۹۲
	تنوع محصولات داخلی روستا	۰/۶۷۸
	افزایش ساخت و ساز	۰/۸۳۱
	تنوع فعالیت‌های اقتصادی	۰/۵۹۶
	افزایش قدرت خرید و ارتقای سطح زندگی مردم	۰/۷۴۸
	بهبود کمی و کیفی صنایع دستی	۰/۷۹۸
کالبدی (۱۶/۹۳۳)	گسترش خدمات زیربنایی (آب، برق، مخابرات و ...)	۰/۸۶۳
	بهبود وضعیت معابر داخلی و راه‌های ارتباطی	۰/۸۵۱
	مقاوم شدن خانه‌ها و استفاده از مصالح استاندارد	۰/۵۵۰
	افزایش تراکم ترافیکی در جاده‌ها	۰/۸۱۰
	تغییر کاربری زمین و تبدیل اراضی کشاورزی به کاربری‌های مسکونی و تجاری	۰/۷۱۲
	بهبود بافت و الگوی معماری مساکن	۰/۶۱۴
اجتماعی - فرهنگی (۱۳/۳۵۱)	افزایش فضاها و مکان‌های عمومی	۰/۶۴۲
	احیای سنت‌های محلی	۰/۷۵۴
	افزایش مشارکت در کارهای جمعی روستایی	۰/۶۵۶
	کاهش مهاجرت ساکنین	۰/۵۷۱
	تغییر نوع لباس و پوشش در بین ساکنین	۰/۷۲۳
	بهبود وضعیت آموزش	۰/۶۷۵
	گسترش ناهنجاری (اعتیاد، انجام منکرات و ...) بین جوانان روستا	۰/۵۳۵
زیست محیطی (۱۳/۲۹۷)	لطمه زدن و آلودگی محیط زیست منطقه به واسطه رهاسازی زباله	۰/۷۴۳
	از بین رفتن گونه‌های گیاهی و درختان جنگلی	۰/۶۸۰
	از بین رفتن گونه‌های جانوری و حیات وحش	۰/۷۶۹
	تخریب باغات میوه	۰/۶۴۵
	گسترش فضاهای سبز روستا	۰/۶۷۰
بهداشتی (۱۰/۹۹۷)	عرضه بهداشتی محصولات (لبنیات و ...)	۰/۷۱۶
	دفع بهداشتی زباله و جلوگیری از ورود فاضلاب‌های خانگی به معابر	۰/۶۸۱
	بهبود وضعیت بهداشت فردی و عمومی	۰/۶۱۳
مجموع (۷۴/۹۲۸)	۳۰ متغیر	-

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۴.

بحث و نتیجه‌گیری :

امروزه صنعت گردشگری به واسطه تأثیرات به‌سزایی که در توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و ... جوامع ایفا می‌کند، در کانون توجه اندیشمندان و محققان کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه قرار گرفته است. بررسی تأثیرات گردشگری بر نواحی روستایی روستایی از قاعده مذکور مستثنی نبوده و موضوع پژوهش حاضر می‌باشد که به صورت موردی در نواحی روستایی بخش شاهو در شهرستان روانسر انجام گرفته است. نتایج پژوهش نشان داد در بین ۳۰ متغیر مورد بررسی سه متغیر عرضه بهداشتی محصولات (لبنیات و ...)، احداث یا توسعه بازارهای محلی و تنوع محصولات داخلی روستا به ترتیب با ضریب تغییرات ۰/۱۵۴، ۰/۱۸۱ و ۰/۱۹۴، بیشترین اثرپذیری را از ورود گردشگران به منطقه داشته‌اند. از دلایل اصلی واقع شدن متغیر عرضه بهداشتی محصولات (لبنیات و ...) به‌عنوان اثرپذیرترین مؤلفه از ورود گردشگران به نواحی روستایی بخش شاهو، می‌توان چنین عنوان کرد که گردشگرانی که قصد خرید محصولات تولید شده در منطقه را دارند با توجه به قدرت انتخابی که دارند، سعی می‌کنند محصولی را انتخاب نمایند که از نظر بهداشتی دارای کیفیت بالایی باشد و از طرف دیگر روستاییان به این مهم آگاه بوده و با رعایت اصول بهداشتی در تولید و عرضه محصولات خود سعی دارند رضایت مشتری را جلب نموده و محصولات بیشتری را به فروش برسانند که این مهم نیازمند رعایت هرچه بیشتر اصول بهداشتی در عرضه محصولات می‌باشد. علاوه بر عوامل مذکور، نظارت دقیق مسئولان بهداشت به‌ویژه خانه‌بهداشت روستاها و پرسنل دام-پزشکی در عرضه بهداشتی محصولات به گردشگران بی‌تأثیر نمی‌باشد. در ارتباط با دو متغیر احداث یا توسعه بازارهای محلی و تنوع محصولات داخلی روستا به‌عنوان دومین و سومین متغیرهایی که بیشترین اثرپذیری را از ورود گردشگران به منطقه داشته‌اند می‌توان چنین اذعان کرد که با ورود گردشگران به منطقه (روستای بنچله و روستای تازه‌آباد سریاس)، روستاییان سعی دارند با احداث مکان‌های جدید و یا گسترش و توسعه مکان‌های قبلی، به عرضه محصولات و تولیدات خود در مجاور محورهای ارتباطی، داخل روستا و در کنار جاذبه‌های کم‌نظیر منطقه (از جمله غار قوری قلعه و غار کاوات)، پردازند. از طرف دیگر با توجه به سلیقه‌های گوناگون گردشگران در خرید محصولات، روستاییان سعی دارند به تولید محصولات متنوع پردازند چرا که اکثر آنها معتقدند تنوع محصولات جلب مشتری (گردشگر) را به‌همراه داشته و جلب مشتری فروش محصولات و سودآوری بیشتر را به دنبال دارد.

در مقابل سه متغیر مذکور، متغیرهای دفع بهداشتی زباله و جلوگیری از ورود فاضلاب‌های خانگی به معابر، گسترش فضاهای سبز روستا و تغییر نوع لباس و پوشش در بین ساکنین به ترتیب با ضریب تغییرات ۰/۴۵۵، ۰/۴۶۰ و ۰/۴۸۷، کم‌ترین میزان اثرپذیری از گردشگران را داشته‌اند.

در ارتباط با متغیر دفع بهداشتی زباله و جلوگیری از ورود فاضلاب‌های خانگی به معابر می‌توان چنین عنوان کرد که با توجه شرایط توپوگرافی و شیب زیاد منطقه، تاکنون در همه روستاهای بخش شاهو سیستم

دفع فاضلاب راه‌اندازی نشده و همچنین، به علت تعیین نکردن مکان مشخص برای دفع بهداشتی زباله‌ها، تقریباً هر چند خانوار به صورت مشترک جای مخصوصی را تعیین کرده و از آن استفاده می‌نمایند.

همان‌طور که نتایج نشان داد متغیر گسترش فضاهای سبز در روستاها نیز اثرپذیری کمی از ورود گردشگران به منطقه را داشته است. وجود جنگل‌های بلوط انبوه و باغ‌های میوه فراوان به واسطه شرایط آب و هوایی مناسب در سطح منطقه، و در نتیجه عدم رغبت ساکنین به گسترش فضاهای سبز، از دلایل اصلی عدم توجه به گسترش فضای سبز در نواحی روستایی می‌باشد.

در ارتباط با متغیر تغییر نوع لباس و پوشش در بین ساکنین که کم‌ترین اثرپذیری را در بین ۳۰ متغیر مورد بررسی از ورود گردشگران به منطقه داشته است می‌توان چنین عنوان کرد که وجود تعصبات قومی و پوشش محلی مختص به نواحی روستایی بخش شاهو، میل به حفظ اصالت، از دلایل اصلی تأثیرپذیری کمتر در متغیر مذکور می‌باشند.

نتایج استفاده از تحلیل عاملی نشان داد پنج عامل اقتصادی، کالبدی، اجتماعی - فرهنگی، زیست - محیطی و بهداشتی به ترتیب ۲۰/۳۵ درصد، ۱۶/۹۳۳ درصد، ۱۳/۳۵۱ درصد، ۱۳/۲۹۷ درصد، ۱۰/۹۹۷ درصد، ۷۴/۹۲۸ درصد از کل واریانس اثرات ورود گردشگران به نواحی روستایی بخش شاهو را تبیین کرده‌اند. در ارتباط با علل اینکه چرا عامل اقتصادی که بیشترین تأثیرپذیری را از ورود گردشگران به محدوده مورد مطالعه داشته است، می‌توان چنین عنوان کرد که با توجه به شرایط اشتغال نامساعد در منطقه و به تبع آن وجود نیروی بیکار زیاد به‌ویژه قشر جوانان جویای کار، با ورود گردشگران به منطقه اکثر ساکنین سعی دارند به طرق مختلف از مزایای صنعت گردشگری بهرمنند شده و سهم بیشتری را از این مزایا به خود اختصاص دهند. بنابراین با احداث و توسعه مکان‌ها و بازارهای موقت (دکده، آلاچیق و ...) و دائمی (رستوران، قهوه‌خانه، قصابی، فروشگاه، مغازه و ...) در داخل روستاها، مجاور محورهای ارتباطی و به‌ویژه در نزدیکی جاذبه‌های گردشگری، سعی دارند با عرضه محصولات متنوع و با کیفیت، زمینه‌های اشتغال، کسب درآمد و در نتیجه افزایش رفاه و کیفیت زندگی خود و خانواده‌هایشان را فراهم نمایند. در همین راستا با افزایش قیمت زمین و مسکن در محدوده مورد مطالعه به‌ویژه در چند سال اخیر، ساخت و سازها در اکثر نقاط علی‌الخصوص در مراکزی که گردشگر بیشتری را به خود اختصاص می‌دهد، افزایش یافته است.

دلایل اثرپذیری زیاد عامل کالبدی از ورود گردشگران به نواحی روستایی بخش شاهو، را می‌توان به این صورت تشریح کرد که با توجه به نیاز گردشگران به امکانات و خدمات مختلف با کیفیت مناسب (از جمله آب، برق، بانک، درمانگاه و ...)، طی چند سال اخیر اقدامات زیادی از سوی مسئولان و دست‌اندرکاران بخش دولتی و خصوصی در زمینه گسترش و توسعه کالبدی و فیزیکی خدمات زیرساختی اعم از تعریض محورهای ارتباطی، احداث مرکز فوریت پزشکی، آسفالت کردن راه‌های منتهی به جاذبه‌های گردشگری و همچنین، روستاهای هدف گردشگری (از جمله روستای قوری قلعه و شبانکاره) صورت گرفته است. همچنین، در راستای افزایش امکانات جهت اقامت گردشگران، اکثر زمین‌های کشاورزی مجاور محورهای

ارتباطی و نزدیک جاذبه‌های گردشگری، به فضاهای مسکونی و تجاری (اعم از تالار پذیرایی، هتل، رستوران و ...) اختصاص یافته است.

همان‌طور که نتایج نشان داد عامل اجتماعی - فرهنگی سومین عامل اثرپذیر از ورود گردشگران به نواحی روستایی بخش شاهو می‌باشد که این اثرپذیری را در کاهش مهاجرت روستاییان و حتی بازگشت تدریجی مهاجران به نواحی روستایی به واسطه استفاده از مزایای ورود گردشگران به منطقه، احیای مراسم سنتی از جمله بازی‌ها و رقص‌های محلی، همکاری و مشارکت روستاییان در ساخت راه‌ها و اماکن عمومی جهت استفاده گردشگران، گرایش بیشتر جوانان به آموزش و تحصیل اندوزی با توجه به آشنایی و تعامل زیاد با گردشگرانی که از سایر نقاط کشور به منطقه می‌آیند. همچنین، از جمله اثرات منفی گردشگری به لحاظ بعد اجتماعی - فرهنگی می‌توان به گرایش تدریجی جوانان به اعتیاد به ویژه استعمال دخانیات (قلیان و سیگار) می‌توان اشاره کرد.

همچنین، نتایج نشان داد دو عامل زیست - محیطی و بهداشتی نسبت به عوامل اقتصادی، کالبدی، اجتماعی - فرهنگی، تأثیرپذیری کم‌تری را از ورود گردشگران به نواحی روستایی بخش شاهو داشته‌اند. به این صورت که گردشگران در زمینه متغیرهای زیست - محیطی از جمله از بین رفتن درختان و گونه‌های گیاهی و جانوری، تخریب باغات میوه تأثیر چندانی نداشته‌اند. همچنین، در زمینه متغیرهای بهداشتی از جمله دفع بهداشتی زباله و تقویت بهداشت در بین ساکنان روستایی، نسبت به عامل‌های دیگر شناسایی شده، کمترین اثرپذیری را داشته‌اند. به طور کلی نتایج نشان داد بیشترین اثرات ورود گردشگران به نواحی روستایی بخش شاهو، در زمینه ارتقای متغیرهای بخش اقتصادی و کالبدی بوده است.

منابع و مآخذ

۱. امیرحاجلو، الهام، تولایی، سیمین، زنگانه، احمد، زنگانه، ابوالفضل (۱۳۹۲)، «ارزیابی و اولویت‌بندی اثرات گردشگری در سطح ملی با استفاده از تکنیک TOPSIS»، فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای، سال ۳، شماره ۱۰.
۲. آریان‌پور، آزاد (۱۳۹۱)، «ساماندهی جاذبه‌های ژئوتوریستی (مطالعه موردی غار قوری قلعه)»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی توریسم، دانشکده علوم جغرافیایی و برنامه‌ریزی، دانشگاه اصفهان.
۳. باباخانزاده، ادریس، لطفی، صدیقه (۱۳۹۱)، «ارزیابی اثرات گردشگری بر روستای قوری قلعه»، فصلنامه مطالعات مدیریت گردشگری، سال ۷، شماره ۲.
۴. برقی، حمید، جمینی، داود، کماسی، حسین (۱۳۹۱)، «بررسی و تحلیل تأثیرات گردشگری غار قوری قلعه بر توسعه اشتغال (مطالعه موردی: روستای قوری قلعه)»، اولین همایش ملی جغرافیا و گردشگری در هزاره سوم، دانشگاه آزاد اسلامی واحد نجف‌آباد.
۵. جمعه‌پور، محمود، کیومرث، نرجس (۱۳۹۱)، «بررسی اثرات گردشگری بر دارایی‌ها و فعالیت‌های معیشتی مردم در چارچوب معیشت پایدار گردشگری (مطالعه موردی روستای زیارت)»، مطالعات مدیریت گردشگری، سال هفتم، شماره ۷۱.
۶. خانی، فضیله، قاسمی و سمه‌جانی، ابوطالب، قنبری نسب، علی (۱۳۸۸)، «بررسی اثرات گردشگری ساحلی با تکیه بر نظرسنجی از خانوارهای روستایی (مطالعه موردی: روستای چمنخاله، شهرستان لنگرود)»، فصلنامه جغرافیای انسانی، سال ۱، شماره ۴.
۷. دفتر مناطق نمونه گردشگری (۱۳۸۹)، «مجموعه دستورالعمل‌ها، قوانین و مقررات مناطق نمونه گردشگری»، سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان کرمانشاه، کرمانشاه.
۸. رضوانی، محمدرضا، صفائی، جواد (۱۳۸۴)، «گردشگری خانه‌های دوم و اثرات آن بر نواحی روستایی: فرصت یا تهدید (مورد: نواحی روستایی شمال ایران)»، فصلنامه پژوهش‌های جغرافیایی، شماره ۵۴، تهران.
۹. شمس‌الدینی، علی (۱۳۸۹): گردشگری روستایی راهکاری سازنده برای توسعه روستایی (نمونه موردی: روستای فهلیان)، فصلنامه مسکن و محیط روستا، سال ۲۹، شماره ۱۳۱، تهران.
۱۰. صباغ کرمانی، مجید (۱۳۸۰): اقتصاد منطقه‌ای «تئوریه‌ها و مدل‌ها»، انتشارات سمت، تهران.
۱۱. ضرابی، اصغر، اسلامی پریخانی، صدیف (۱۳۹۰)، «سنجش تأثیرات اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی و زیست محیطی توسعه گردشگری (مطالعه موردی شهرستان مشکین شهر)»، فصلنامه پژوهش‌های جغرافیای انسانی، شماره ۷۵.

۱۲. ضرغام بروجنی، حمید، خسروانی دهکردی، افروز (۱۳۹۱)، «اثرات توسعه گردشگری بر شاخص‌های صلح جهانی»، فصلنامه مطالعات مدیریت گردشگری سال ۷، شماره ۱۹.
۱۳. عنابستانی، علی اکبر، سعیدی، عباس، درویشی، حسن (۱۳۹۱)، «بررسی آثار اقتصادی، اجتماعی، کالبدی و زیست محیطی توسعه گردشگری در سکونتگاه‌های روستایی از دیدگاه گردشگران و روستاییان (مطالعه موردی: دشت ارژن - فارس)»، فصلنامه برنامه‌ریزی فضایی، سال ۲، شماره ۲.
۱۴. قنبری، یوسف، کماسی، حسین، جمینی، داود، آریان‌پور، آزاد (۱۳۹۲)، «شناسایی و اولویت‌بندی جاذبه‌های گردشگری شهرستان روانسر بر اساس پتانسیل جذب گردشگر»، مجله جغرافیا و پایداری محیط، شماره ۳.
۱۵. مهدوی، مسعود، قدیری معصوم، مجتبی، قهرمانی، نسرین (۱۳۸۷)، «اثرات گردشگری بر توسعه روستایی با نظرسنجی از روستاییان دره کن و سولقان»، فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۱، شماره ۲.
16. Akca, H (2006), Assessment of Rural Tourism in Tourky Using SWAT Analysis, *Journal of Applid Sciences* 6(13).
17. Burns, P Novelli M, 2007, *Tourism and Politics: Global Frameworks and Local Realities* (1 ed).
18. C. Frechtling, D. (2001), *Forecasting tourism demand: Methods and strategies*. Butterworth- Heinemann, Oxford.
19. Fleischer, A & Pizam, A(1997), Rural tourism in Israel, *Tourism Management* 18(6).
20. Goeldner, C., Brent Ritchie, J.R., 2006: *Tourism Principles Practices Philosophies*, Published by John Wiley & Sons, Inc., Hoboken, New Jersey.
21. Kim S.S, Prideaux B, Prideaux J, 2007, Using Tourism To Promote Peace On The Korean Peninsula, *Annals of Tourism Research*, Vol. 34, No. 2.
22. Pina I. P. A., and Delfa M.T.D., 2005, rural tourism demand by type of accommodation, *Tourism Management*, Volume 26, Issue 6 .
23. Rosa, M (2002), Rural Tourism In Spain, *Annals of tourism Research*, Vol 29, No 4.
24. Sharply R (2002), Rural tourism and the challenge of tourism diversification: the case of Cyprus, *Tourism management* 23.
25. Skuras D, Petrou A and C G, 2006, Demand for rural tourism: the effects of quality and information, *Agricultural Economics*, vol 35.
26. Tribe, J., 2009: *Philosophical Issues in Tourism*, Channel View Publications, Great Britain.